

УДК: 930.1

ББК: 87.22

Ш-26

Шарко О.В., м. Київ

ІСТОРІЯ ІДЕЙ ЯК НАПРЯМОК ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті висвітлено передумови виникнення історії ідей як окремого напрямку досліджень, а також еволюцію методології історії ідей від заснування до сучасності. Хоча історія ідей спочатку виникає як відгалуження історії філософії, проте вона насправді створює нове поле досліджень, об'єднуючи різні галузі філософії, науки, літератури, мистецтва, релігії та політики. Можливість такого міждисциплінарного дослідження забезпечує поняття ідеї-одиниці, що є тією загальною структурою, яка об'єднує різні галузі знання. На думку А.О. Лавджоя, засновника історії ідей, щоб зрозуміти духовний світ минулого необхідно виокремити елементи (ідеї), які, об'єднуючись між собою, утворюють складніші інтелектуальні системи («ізми», які традиційно вивчають історики філософії або історики інших царин людської думки). Класична методологія історії ідей була розкритикована істориками. У другій половині ХХ століття до методології історії ідей було залучено поняття та інструментарій численних нових інтелектуальних течій і рухів, зокрема, герменевтики, теорії рецепції, деконструкції, постструктуралізму, конструктивізму, нового історизму, культурного матеріалізму, нової культурної історії тощо. Нова історія ідей надає особливого значення мові та історичному контексті, а також матеріальній культурі.

Ключові слова: історія ідей, інтелектуальна історія, концептуальна історія, історія філософії.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Однією з характерних ознак розвитку історичної науки ХХ століття є спроби вийти поза межі традиційної історії, яку переважно цікавлять такі сфери, як політика, війна, дипломатія. Існують різні прояви цієї тенденції. При чому в кожній країні є власні національні та мовні особливості, а саме: «нова» історія, історія ідей, інтелектуальна історія, культурна історія (в англійських країнах), історія духу [*Geistesgeschichte*], історія понять [*Begriffsgeschichte*] (у німецькомовних країнах), історія ментальностей [*l'histoire des mentalité*], історія інтелектуального поля [*l'histoire du champ intellectuel*] (у французьких країнах). Однією константою в творах, що присвячені цим новим напрямкам історії, є опозиція, явна або неявна, між інтересом до творчості людського духу та продуктів людської винахідливості та зацікавленістю війнами, політикою, державними інституціями, що характерна для загальної історії. Звісно, загальна історія теж цікавиться такими окремими формами інтелектуальної діяльності, як мистецтво, релігія, наука тощо. Проте її не цікавить розвиток інтелектуальної діяльності як такої, радше традиційна історія намагається показати, який внесок та чи інша форма інтелектуальної діяльності зробила для розвитку того чи іншого суспільства.

Зазначені нові напрямки історіографії не обмежуються лише програмними текстами, де обґрунтовуються методологічні принципи, та вузькими дослідженнями, що зрозумілі тільки фахівцям. Існують вдалі спроби написати альтернативну всесвітню історію людства з позиції інтелектуальної історії та історії ідей (див. [19; 20]). Серед названих різновидів “спеціальної” історії, здається, особливої уваги варті історія ідей та історія понять. Їх виокремлює те, що ці дві дослідницькі програми спричинили появу низки лексикографічних праць енциклопедичного характеру, дуже корисних як

фахівцям, так і будь-якій людині, яку цікавить історія людської думки. З історією ідей пов'язана поява двох словників («*Dictionary in the History of Ideas: Studies of Select Pivotal Ideas*» [4]; «*New Dictionary of the History of Ideas*» [15]), які мають еkleктичний характер, оскільки в них обговорюється історія ідей з різноманітних царин людської думки. Натомість з методологією історії понять асоціюється поява словників, у яких обговорюється історія понять лише окремих галузей людської думки: «*Historisches Wörterbuch der Philosophie*» [7] (філософська термінологія), «*Geschichtliche Grundbegriffe*» [5] (історико-соціально-політична термінологія), «*Historisches Wörterbuch der Rhetorik*» [8] (риторична термінологія), «*Ästhetische Grundbegriffe*» [3] (естетична термінологія), «*Historisches Wörterbuch der Biologie*» [17] (біологічна термінологія), «*Historisches Wörterbuch der Pädagogik*» [6] (педагогічна термінологія).

Аналіз досліджень і публікацій. Історія ідей як напрямок досліджень існує щонайменше століття. За цей час з'явився фаховий журнал, який цілковито присвячений історії ідей. Існує низка суміжних журналів, присвячених інтелектуальній історії. Регулярно публікуються монографії щодо історії окремих ідей і збірки статей та есе щодо методології історії ідей та інтелектуальної історії (наприклад, [2]).

Дане дослідження спирається передусім на першоджерела, у яких закладаються основи історії ідей як напрямку дослідження, а саме праці А.О. Лавджоя [11; 12]. Також використовуються як розвідки щодо історії ідей як напрямку досліджень (праці М. Мандельбаума [14], М. Ріхтера [16]), так і сучасні дослідження Д.Р. Келлі [9; 10], Р. Максі [13]. Щодо історії ідей як початкової стадії інтелектуальної історії з посиланням на український контекст і вибраною бібліографією (див. [1]).

Формулювання мети статті. Метою статті є висвітлити передумови та історію становлення історії ідей як окремого напрямку досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Історія ідей має власну історію і передісторію. Можна стверджувати, що під різними назвами – «історія думки», «історія поглядів», «історія духу» – вона існує протягом століть, а в своїй вужчій формі – історія мистецтва, літератури, науки та передусім філософії – навіть більше. До певної міри опис поглядів досократиків на природу, що знаходимо в «Метафізиці» Аристотеля, є яскравим прикладом історії ідей. Проте історія ідей як самодостатній напрямок досліджень є радше результатом духовних і культурних змін і розвитком самосвідомості, що припадають на XVIII та XIX століття. Історія ідей є спадщиною доби Просвітництва, передусім німецького варіанта (*Aufklärung*), а не французького (*Lumières*) або англійського (*Enlightenment*). Романтизм, з його захопленням культурою минулого, також був стимулом для розвитку історії ідей.

Початково історія ідей розвивалася як відгалуження історії філософії. Історія філософії виникла як філософська дисципліна у XVIII столітті в Німеччині. Німецький теолог і філолог Христоф Август Хойман [*Heumann*] (1681–1764) розробив методологічні принципи цієї дисципліни, які були застосовані на практиці його співвітчизником Йоганном Якобом Брукером [*Brucker*] (1696–1764). Хойман критикував тогочасний панівний біографічний підхід до історії філософії, який бере свій початок ще від Діогена Лаерція. Хойман вбачав два недоліки, що закладені в біографічному підході. По-перше, його історична неточність, джерелом якої є те, що описи життя філософів часто здійснюються учнями і тому вони мають панегіричний характер і їм бракує достатньої критичності в оцінюванні. По-друге, історики філософії, що працюють у межах біографічного підходу, не надають

достатнього значення системам філософів минулого та не намагаються оцінювати істинність принципів або несуперечливість положень, що виводяться з цих принципів. На думку Хоймана, справжня філософія повинна мати форму системи, що складається із загальних теорій і принципів, з яких виводяться окремі положення. Тому завданням історії філософії має бути реконструкція таких систем у творах філософів минулого. Таку реконструкцію вперше здійснив Брукер у своїй 5-томній історії філософії написаній латинською мовою «*Historia Critica Philosophiae*» (1742–1744).

Історія філософії з'явилася як філософська, а не історична дисципліна, яка практикувалася з успіхом спочатку німецькими філософами, а потім і в інших країнах упродовж XVIII, XIX, XX століть. Однак в другій половині XIX століття французькі позитивісти (Поль Теннері, П'єр Дюем) були незадоволені тим, як трактувалася натурфілософія істориками філософії. Брукер розглядав натурфілософію як гілку теоретичної філософії та виводив її з метафізичних принципів. У XIX столітті історики філософії теж дотримувалися такого способу пояснення та розглядали натурфілософію в термінах метафізики. Відкидаючи метафізичну орієнтацію в історії натурфілософії, французькі позитивісти засновували історію науки як напрямок досліджень, який за вихідну точку бере не метафізичні принципи, а фізичні теорії.

Іншим відгалуженням історії філософії є історія ідей. Здається першим, хто використав словосполучення «історія ідей», був Й.Я. Брукер. Це словосполучення було підхоплено Джамбаттиста Віко (1668–1744) для позначення одного з аспектів запропонованої ним «Нової науки» (*Scienza nuova*). Відтоді термін і поняття історії ідей мали значний успіх в історії західної думки, починаючи з французької школи еkleктизму Віктора Кузена (1792–1867) та закінчуючи Артуром Онкеном Лавджоєм (1873–1962) і його сучасними спадкоємцями (див. [10, с. 1]).

Сучасна дослідницька програма історії ідей виникла лише в ХХ столітті. Інтелектуальна течія, яка пов'язана з назвою історії ідей, започаткована на низці неформальних зустрічей між трьома співробітниками університету Джона Гопкінса – філософів Артура Онкена Лавджоя та Джорджа Боаса, а також історика літератури Гільберта Чинарда [*Chinard*]. Результатом цих зустрічей було формування так званого «Клубу історії ідей» (*History of Ideas Club*), перше засідання якого відбулося 24 січня 1923 року. Саме Лавджой був ключовою постаттю в ранній період формування історії ідей як окремого напрямку. У своїх працях він піднімав багато методологічних питань, які й досі стоять у центрі уваги дослідницької програми історії ідей. Парадигматичною для історії ідей є його дослідження «*The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*», що 1993 року було прочитане як серія лекцій у Гарвардському університеті та опубліковане у формі книги 1936 року.

У своїх ранніх дослідженнях з історії філософії Лавджой дотримувався традиції Брукера і погоджувався з його вимогами до історії філософії, а саме: необхідності встановлення загальних принципів у системі філософів минулого та викладу історії філософії як історії систем. Однак, починаючи з 1920-х років, він поступово відходить від цієї успадкованої методології історії філософії та розробляє нову методологію історії ідей. У своїй головній праці з історії ідей Лавджой так описує суть цієї науки: «під історією ідей я розумію зараз щось специфічніше та не таке обмежене, ніж історія філософії. Вона відрізняється передусім характером одиниць, що є предметом дослідження. Хоча вона вивчає в значній мірі той же матеріал, що й інші галузі історії думки... розподіляється цей матеріал по-особливому, що поєднує частини в нове ціле... Початкова процедура... є аналогічною до аналітичної хімії. Вивчаючи історію філософських доктрин, наприклад, вона у власних цілях розподіляє

індивідуальні системи на їх складники, на те, що можна назвати ідеї-одиниці» [12, с. 3]. Тобто історія ідей досліджує ідеї-одиниці, на відміну від історії філософії, що вивчає філософські системи. Ідеї-одиниці – це ті принципи, що становлять ядро філософських систем у традиційному розумінні. Проте історія ідей не обмежується лише філософією. Вона вивчає ідеї, які проявляють себе протягом історії в таких царинах інтелектуальної діяльності, як наука, література, релігія та політика. Пізніше Лавджой виділяв 12 царин, які зазвичай раніше вивчались у цілковитій ізоляції і в цілому становлять ядро історії ідей, а саме: історія філософії, історія науки, історія мови, історія релігії, історія літератури, історія мистецтва, економічна, політична та соціальна історія, історія освіти, етнографія, порівняльне літературознавство та соціологія знання (*Wissenssoziologie*) [11, с. 1–2].

Отже, історія ідей подібно до історії науки розвивається з історії філософії. Однак, на відміну від історії науки, вона намагається розширити предметне поле власного дослідження. Історія науки має на меті лише дослідження однієї з галузей традиційної історії філософії (натурфілософії – однієї з гілок теоретичної філософії), натомість історія ідей створює нове поле досліджень, об'єднуючи різні галузі філософії, науки, літератури, мистецтва, релігії та політики. Можливість такого міждисциплінарного дослідження забезпечує поняття ідеї-одиниці, що є тією загальною структурою, яка об'єднує різні галузі знання.

Метод, запропонований Лавджоем, мав декілька характерних ознак: 1) оскільки в історії ідей використовуються дані з різних сфер культури, то вона має бути в значній мірі міждисциплінарною у своєму аналізі ідей; 2) оскільки хронологічні межі, що охоплюються історією ідей, широкі (вивчається доля ідей упродовж усієї історії), то передбачається широка взаємодія вчених з різних галузей і поєднання спеціалізованих знань для

вирішення загального завдання розкриття історії ідей (такий підхід уможливить нове розуміння, яке неможливе з перспективи окремих дисциплін, він «відкриє нові факти, що покажуть у свіжій перспективі... факти з інших галузей інтелектуальної історії» [12, с. 9]); 3) у спробі зрозуміти духовний світ минулого визнається за необхідне виокремити елементи (ідеї-одиниці), які об'єднуючись між собою, утворюють складніші інтелектуальні системи («ізми», які традиційно вивчають історики філософії або історики інших царин людської думки). Остання риса є однією з найхарактерніших і найконтроверсійніших ознак запропонованого Лавджоєм історіографічного методу. Вона базується на специфічній епістемологічній позиції, що не поділялася всіма наступниками на терені історії ідей.

Філософські системи та доктрини (або системи думки взагалі) розглядалися Лавджоєм як нестійкі об'єднання («агрегати»), які щоб зрозуміти необхідно розподіляти на елементарні одиниці. На думку Лавджоя, кількість ідей-одиниць не є нескінченною та історично вони існують у незмінній формі. Він заперечував можливість оригінальності базових ідей, стверджуючи натомість, що «більшість філософських систем є оригінальними та своєрідними радше в поєднанні елементів (*pattern*), а не в їх складниках» [12, с. 3]. Такий підхід ставить на перший план тяглість, а не перервності історичного розвитку, оскільки «гадана новизна багатьох систем постає лише внаслідок новизни застосування або поєднання (*arrangement*) старих складників, що входять до неї» [12, с. 4]. Оскільки в центрі уваги Лавджоя стоїть дослідження ідей як «первинної та стійкої або повторно виникаючої (*recurrent*) динамічної одиниці історії думки» [12, с. 7], він цікавиться передусім змістом систем думки і не надає особливого значення питанням, що лежать в основі системи думки та на які вона є відповіддю, або мотивації її появи.

Що ж Лавджой має на увазі, коли згадує «ідей-одиночку»? Багато з них мають форму, що відрізняється від класичних філософських висловлювань. Обговорюючи типологію та наводячи приклади різних видів ідей-одиночок (див. [12, с. 7–15]), він вказує такі типи: 1) імпліцитні або неповністю експліцитні припущення, або більш-менш несвідомі ментальні звички»; 2) «діалектичні мотиви; 3) певний різновид метафізичного пафосу; 4) сакральні слова або фрази певного періоду або руху; 5) окремі експліцитні твердження або принципи. Із зазначених типів ідей-одиночок два найпридатніші для опису ірраціонального елемента інтелектуальної історії: діалектичні мотиви, тобто певні розумові примхи, що лежать в основі способу мислення або методологічних припущень індивіда, школи або цілого покоління; і метафізичний пафос, тобто емоційна «навантаженість» (*charge*) певних слів і фраз. З часом Лавджой здійснив перегляд свого списку ідей-одиночок, залучивши більше експліцитних філософських тверджень, проте не відкидаючи цілковито ірраціональних елементів, що впливають на розвиток думки. В есе «Історіографія ідей» (1938) він наводить такі приклади ідей-одиночок: «типи категорій, думок, що пов'язані з окремими аспектами суспільного досвіду, імпліцитні або експліцитні пресупозиції, сакральні формули та крилаті фрази (*catchwords*), специфічні філософські теореми, або загальніші гіпотези, узагальнення або методологічні припущення різних наук» [11, с. 9]. У передмові до збірки «Есе з історії ідей» (1948) Лавджой виокремлює три важливі аспекти дослідження ідей-одиночок: «наявність і вплив одних і тих же вихідних припущень... в різних царинах думки та в різні періоди»; «роль семантичних зсувів переходів і плутанини (*confusion*), зсувів і двозначності у значенні термінів, в історії думки та смаку»; «внутрішня напруга та невпевненість майже кожного окремого автора... що виникає із суперечності ідей або несумісності налаштованості почуттів або смаку» [11].

Дослідницька програма, започаткована Лавджоєм, знайшла свою інституційну базу 1950 року, коли започатковано публікацію «*Journal of the History of Ideas*» – офіційну платформу цього напрямку досліджень. У передмові до першого випуску дається низка «рефлексій» Лавджоя, які аж до наших днів визначають орієнтацію цього періодичного видання у термінах дослідження впливів на історичне розуміння класичної та модерної думки, філософських ідей на наукових винаходів з усіх царин дослідження, а також таких всезагальних ідей, як еволюція, прогрес, примітивізм, а також різних уявлень щодо людської природи.

Спочатку в історії ідей дотримувалися методології Лавджоя. Наприклад, його колега Джордж Боас (1891–1980) продовжував розробку метода історії ідей на ідеалістичній основі. Для Боаса ідеї є базовими одиницями значення, що стоять за словами (та розвиваються незалежно від них). Однак, на його думку, історія ідей не обмежується історичною семантикою: словник передбачає лише надання значень слів, а не ідей. Окрім того, іноді одна й та ж ідея виражається двома словами, і навпаки. Однак ідеї виражаються та передаються за допомогою слів і їхня історія має тісний зв'язок історичною семантикою. Парадокс зв'язку та відмінності історії ідей та історії слів так і не був вирішений ані Лавджоєм, ані Боасом.

Проте в другій половині ХХ століття ідеалістична основа класичної історії ідей була всебічно розкритикована. За приклад може слугувати позиція британського історика Квентіна Скіннера, з яким пов'язується ревізійністський погляд на практику історії ідей. Найпроблематичнішим у методології Лавджоя, на думку Скіннера, є поняття ідеї-одиниці. Воно є лише гіпостазуванням, що ігнорує потреби агентів, які здійснюють твердження [18, с. 10]. Замість ідеалістичної методології в історії пропонується нова альтернативна методологія, що ґрунтується на Кембриджській школі

філософії буденної мови, започаткованої Людвігом Вітгенштайном і Джоном Остіном. В есе «Значення та розуміння в історії ідей» (1969) Скіннер показує на прикладі аналізу класичних текстів політичної філософії неадекватність двох «ортодоксальних» способів інтерпретації ідей: 1) наголошування на *контексті* «релігійних, політичних та економічних чинників» при визначенні значення; 2) наголошення на «автономності *тексту* як такого як необхідного ключа до значення» [18, с. 29]. Дослідивши неадекватність цих двох процедур інтерпретації ідей (другу він асоціював з методологією історії ідей), Скіннер пропонує третій шлях, який об'єднує переваги цих двох способів пояснення. В основі його методології лежить теорія мовленнєвих актів, яка застосовується до аналізу філософських текстів мислителів минулого. Ці тексти розглядаються як мовленнєві акти, тобто мислителі попередніх часів мали на меті втручання в лінгвістичний і соціальний контекст за посередництвом власних текстів (див. [18, с. 48–53]). Для того, щоб зрозуміти це втручання, необхідно знати лінгвістичний і соціальний контекст, у межах якого вони були написані. Отже, лінгвістичний і контекстуальний аналіз філософських текстів посідає провідне місце в методології Скіннера. Ця методологія отримала назву інтелектуальної історії.

Незважаючи на цю та іншу критику історії ідей (щодо критичних зауваг до лавджоевого проекту історії ідей див. [12, с. 1092–1095]), здається невинуватим вести розмову про кризу історії ідей, як це роблять деякі дослідники. Навпаки, можна погодитися з думкою, що «найкращим свідченням життєздатності історії ідей є її спроможність стимулювати конструктивні заперечення» [12, с. 1093]. Звісно, сучасна історія ідей відійшла від первинних настанов Лавджоя. У другій половині ХХ століття до методології історії ідей було залучено поняття та інструментарій численних нових інтелектуальних течій і

рухів, зокрема, герменевтики, теорії рецепції, деконструкції, постструктуралізму, конструктивізму, нового історизму, культурного матеріалізму, нової культурної історії, соціальної історії ідей тощо. Хоча під впливом тези Ніцше про інтерпретативний характер будь-якого пізнання, а також ідей сучасного літературознавства, історія ідей у своїй класичній формі занепадає. Проте їй на зміну приходить нова історія ідей та інтелектуальна історія, що приділяє особливу увагу мові та історичному контексту, а також матеріальній культурі.

Яскравим свідченням життєвості історії ідей є досить активне застосування на практиці методології історії ідей. Практичне застосування історії ідей є різноманітним і сягає від вузькоспеціалізованих досліджень щодо уточнень значення термінів, жанрів, рухів і впливів певного періоду до широких інтертекстуальних досліджень панівних ідей, топосів, метафор і тем у класичній і популярній літературі. Центром досліджень історії ідей дотепер являється університет Джона Гопкінса. У видавництві цього університету (але також і в інших видавництвах) з регулярністю з'являються монографічні дослідження, у яких простежується історія окремих ідей протягом тривалих періодів часу (або навіть усієї історії). Найкращим свідченням успішності методології історії ідей є п'ятитомний «Словник історії ідей» (1973) [4], у якому детально досліджено історію 317 «вибраних кардинальних (*pivotal*) ідей» та видання якого становить один з етапів інституціоналізації історії ідей. 2004 року було опубліковано в шести томах «Новий словник історії ідей» [15], який доповнює перший словник історії ідей аналізом значно більшої кількості ідей, що є об'єктом дослідження й описуються не лише з євроцентричної, але також з міжкультурної і глобальної перспективи (використовується не лише європейський контекст, але також африканський, азійський, латиноамериканський тощо).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Історія ідей як особливий різновид міждисциплінарних наукових досліджень, хоч майже невідома на теренах України, мала надзвичай тривалу історію. Опис еволюції історії ідей доречно закінчити, вказавши на проблеми, які потребують розв'язання, та перспективи подальших розвідок. Серед історіографічних проблем, які постають перед сучасною історією ідей, варто зазначити необхідність перегляду класичних розв'язань проблем, що пов'язані зі статусом ідей, поняттями причинності та впливу, можливості розривів і «парадигматичних зсувів» в історії, а також проблеми значення та цінностей. Ба більше, так званий «лінгвістичний поворот», що відбувся у філософії ХХ століття, суттєво змінив те, як сучасний читач підходить до аналізу класичних формулювань історії ідей. Окрім того, за останні роки з'явилися нові можливості застосування історії ідей для розв'язання проблем сучасності (наприклад, проблем гендеру, етнічності тощо). Залишається ще чимала кількість двозначності та плутанини в мові й мисленні, які потребують прояснення засобами історії ідей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Удод О. Інтелектуальна історія; вибрана бібліографія до розділу «Інтелектуальна історія». *Нариси з соціокультурної історії українського історієписання: субдисциплінарні напрями* / авт.: О. Удод, Я. Верменич, О. Ковалевська, О. Ясь; упоряд. С. Блашук, Н. Пазюра; за ред. В. Смолія. К.: Генеза, 2018. С. 5–59, 235–246.
2. *A Companion to Intellectual History* / Whatmore R., Young B.W. (eds.). Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2015. 560 р.
3. *Ästhetische Grundbegriffe* / Barck, K., Fontius, M., Schlenstedt, D., Steinwachs, B., Wolfzettel, F. (Hrsg.). 7 Bänden. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag 2005. 5890 S.

4. *Dictionary in the History of Ideas: Studies of Select Pivotal Ideas* / Wiener Philip (ed.) 5 Volumes. New York: Charles Scribner's sons, 1973. 3066 p.
5. *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* / Herausgegeben von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck. 8 Bände. Stuttgart, Klett-Cotta, 2004. 9090 S.
6. *Historisches Wörterbuch der Pädagogik* / Herausgegeben von Dietrich Benner, Jürgen Oelkers. Beltz, 2011. 1127 S.
7. *Historisches Wörterbuch der Philosophie* / Herausgegeben von Joachim Ritter, Karlfried Gründer, Gottfried Gabriel. 13 Bände. Schwabe Verlag, 1971–2007. 17144 S.
8. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* / Herausgegeben von Gert Ueding, mitbegründet von Walter Jens, in Verbindung mit Wilfried Barner, unter Mitwirkung von mehr als 300 Fachgelehrten. 12 Bände. Berlin: De Gruyter, 1992–2015.
9. Kelley D.R. What is Happening to the History of Ideas? *Journal of the History of Ideas*. Vol. 51, No. 1 (Jan. – Mar., 1990). pp. 3–25.
10. Kelley D.R. *The Descent of Ideas: The History of Intellectual History*. Routledge, 2002. 328 p.
11. Lovejoy A.O. *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1936. 382 p.
12. Lovejoy A.O. *Essays in the History of Ideas*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1948. 359 p.
13. Macksey R. The History of Ideas at 80. *Modern Language Notes*. Vol. 117, No. 5, Comparative Literature Issue (Dec., 2002). pp. 1083–1097.
14. Mandelbaum M. The History of Ideas, Intellectual History, and the History of Philosophy. *History and Theory*. Vol. 5, Beiheft 5: The Historiography of the History of Philosophy, (1965). pp. 33–66.

15. *New Dictionary of the History of Ideas* / Edited by Maryanne Cline Horowitz. 6 Volumes. Thomson Gale, 2004. 2541 p.
16. Richter M. Begriffsgeschichte and the History of Ideas. *Journal of the History of Ideas*. Vol. 48, No. 2 (Apr. - Jun., 1987). pp. 247–263.
17. Toepfer G. *Historisches Wörterbuch der Biologie: Geschichte und Theorie der biologischen Grundbegriffe*. 3 Bände. Stuttgart: J.B. Metzler, 2011. 2404 S.
18. Skinner Q. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*. Vol. 8, No. 1 (1969). pp. 3–53
19. Watson P. *The Modern Mind: An Intellectual History of the 20th Century*. New York: Harper Perennial, 2001. 864 p.
20. Watson P. *Ideas: A History of Thought and Invention, from Fire to Freud*. New York: Harper Perennial, 2006. 848 p.

REFERENCES

1. Udod O. Intelektual'na istoriya; vybrana bibliohrafiya do rozdil'u «Intelektual'na istoriya». *Narysy z sotsiokul'turnoyi istoriyi ukrayins'koho istoriyepysannya: subdystsyplinarni napryamy* / avt.: O. Udod, YA. Vermenych, O. Kovalevs'ka, O. Yas'; uporyad. S. Blashchuk, N. Pazyura; za red. V. Smoliya. K.: Heneza, 2018. S. 5–59, 235–246.
2. *A Companion to Intellectual History* / Whatmore R., Young B.W. (eds.). Malden, MA: Wiley-Blackwell, 2015. 560 p.
3. *Ästhetische Grundbegriffe* / Barck, K., Fontius, M., Schlenstedt, D., Steinwachs, B., Wolfzettel, F. (Hrsg.). 7 Bänden. Stuttgart: J.B. Metzler Verlag 2005. 5890 S.
4. *Dictionary in the History of Ideas: Studies of Select Pivotal Ideas* / Wiener Philip (ed.) 5 Volumes. New York: Charles Scribner's sons, 1973. 3066 p.
5. *Geschichtliche Grundbegriffe: Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland* / Herausgegeben von Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck. 8 Bände. Stuttgart, Klett-Cotta, 2004. 9090 S.

6. *Historisches Wörterbuch der Pädagogik* / Herausgegeben von Dietrich Benner, Jürgen Oelkers. Beltz, 2011. 1127 S.
7. *Historisches Wörterbuch der Philosophie* / Herausgegeben von Joachim Ritter, Karlfried Gründer, Gottfried Gabriel. 13 Bände. Schwabe Verlag, 1971–2007. 17144 S.
8. *Historisches Wörterbuch der Rhetorik* / Herausgegeben von Gert Ueding, mitbegründet von Walter Jens, in Verbindung mit Wilfried Barner, unter Mitwirkung von mehr als 300 Fachgelehrten. 12 Bände. Berlin: De Gruyter, 1992–2015.
9. Kelley D.R. What is Happening to the History of Ideas? *Journal of the History of Ideas*. Vol. 51, No. 1 (Jan. – Mar., 1990). pp. 3–25.
10. Kelley D.R. *The Descent of Ideas: The History of Intellectual History*. Routledge, 2002. 328 p.
11. Lovejoy A.O. *The Great Chain of Being: A Study of the History of an Idea*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1936. 382 p.
12. Lovejoy A.O. *Essays in the History of Ideas*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1948. 359 p.
13. Macksey R. The History of Ideas at 80. *Modern Language Notes*. Vol. 117, No. 5, Comparative Literature Issue (Dec., 2002). pp. 1083–1097.
14. Mandelbaum M. The History of Ideas, Intellectual History, and the History of Philosophy. *History and Theory*. Vol. 5, Beiheft 5: The Historiography of the History of Philosophy, (1965). pp. 33–66.
15. *New Dictionary of the History of Ideas* / Edited by Maryanne Cline Horowitz. 6 Volumes. Thomson Gale, 2004. 2541 p.
16. Richter M. Begriffsgeschichte and the History of Ideas. *Journal of the History of Ideas*. Vol. 48, No. 2 (Apr. - Jun., 1987). pp. 247–263.

17. Toepfer G. *Historisches Wörterbuch der Biologie: Geschichte und Theorie der biologischen Grundbegriffe*. 3 Bände. Stuttgart: J.B. Metzler, 2011. 2404 S.
18. Skinner Q. Meaning and Understanding in the History of Ideas. *History and Theory*. Vol. 8, No. 1 (1969). pp. 3–53
19. Watson P. *The Modern Mind: An Intellectual History of the 20th Century*. New York: Harper Perennial, 2001. 864 p.
20. Watson P. *Ideas: A History of Thought and Invention, from Fire to Freud*. New York: Harper Perennial, 2006. 848 p.

Sharko O.V. The history of ideas as an intellectual movement. *The article explores the evolution of the history of ideas as an intellectual movement and its methodology. The history of ideas was at first an offshoot from the history of philosophy that materialized in the twentieth century and was founded by the American scholar Arthur Oncken Lovejoy (1873–1962) in the 1930s. Lovejoy posits a marked contrast between the traditional history of philosophy, which deals with systems of philosophy, and history of ideas, which deals with unit-ideas. The unit-ideas consists of those principles that formed the core of the systems in the traditional history of philosophy. There is, however, at least one important methodological difference between the history of philosophy and the history of ideas. In the latter it is assumed that unit-ideas exist throughout history, effecting not only philosophy, but also science, literature, art, religion and politics. Thus, the history of ideas intended to expand the field to be explained. Where history of science aimed at an account of one single branch within the traditional history of philosophy – natural philosophy, a branch within theoretical philosophy – the history of ideas aimed at a radical expansion of the fields to be accounted for with this new discipline: all branches of philosophy, science, literature, art, religion and politics. These very different disciplines could be studied, according to Lovejoy, in an interdisciplinary manner, due to the concept of*

unit-ideas that ensured an overarching structure connecting these different fields.

*Although Lovejoy's history of ideas was forcefully institutionalized through the periodical *Journal of the History of Ideas* (1940–), it was soon met with criticism. In the later twentieth century, the history of ideas was invaded and shaken by a number of intellectual movements, including hermeneutics, reception theory, deconstruction, poststructuralism, constructivism, the new historicism, cultural materialism, the new cultural history and various efforts of the “social history of ideas”. The history of ideas in its classic, spiritualist form also entered into decline, being superseded (except among philosophers) by intellectual history and deeper concerns of language and historical context as well as material culture.*

Keywords: *history of ideas, intellectual history, history of philosophy, Begriffsgeschichte.*

Шарко О.В. История идей как направление исследований. *В статье рассматриваются предпосылки возникновения истории идей как направления исследований, а также эволюция методологии истории идей. Хотя история идей возникает как отрасль истории философии, на самом деле она создает новое поле исследований, объединяя разные области философии, науки, литературы, искусства, религии и политики. Возможность такого междисциплинарного исследования обеспечивается понятием идей-единиц, которое есть той общей структурой, которая объединяет разные области знаний. По мнению А.О. Лавджоя, основателя истории идей, для того чтобы понять духовный мир прошлого нужно элементы (идеи), что, объединяясь между собой создают более сложные интеллектуальные системы («-измы», что по традиции изучают историки философии либо историки других сфер человеческой мысли). Классическая история идей была раскритикована историками. Во второй половине XX столетия в методологии истории идей начинают использоваться*

понятия и инструменты многих новых интеллектуальных движений и течений, например, герменевтики, теории рецепции, нового историзма, культурного материализма, новой культурной истории и т. п. Новая история идей придает особое значения языку и историческому контексту, а также материальной культуре.

Ключевые слова: *история идей, интеллектуальная история, концептуальная история, история философии.*